

**ДИДАКТИКА, МЕТОДИКА, НОВІ
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ**

УДК 373.2

Тетяна Андрющенко

**МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Усвідомлення на державному рівні значущості проблеми збереження здоров'я підростаючого покоління спонукає до пошуку шляхів формування у дітей розуміння цінності здоров'я та здорового способу життя. Наразі при побудові освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах пріоритетною має стати діяльність педагогів з формування у дітей життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю. У той же час, здоров'я дітей залежить не тільки від організованих зусиль дорослих, але й у більшій мірі – від компетентнісного ставлення кожної дитини до власного здоров'я. Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що надзвичайно актуальним на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти є розробка і впровадження методики формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що українські науковці не обходять увагою проблему збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування культури здоров'я і навичок здорового способу життя. Проблемі збереження психічного здоров'я дошкільників присвячені роботи І. Беха, О. Кононко, В. Кузьменко, Л. Терещенко та ін. Різні аспекти валеологічного виховання дітей висвітлено в працях Т. Андрющенко, О. Богініч, Т. Бойченко, Н. Денисенко, О. Дубогай, Л. Лохвицької, З. Плохій, С. Юрочкіної; духовне здоров'я дітей є предметом вивчення В. Оржеховською, О. Савченко, О. Сухомлинською та ін. Маємо зазначити, що методичний аспект формування здоров'я дошкільників входить в коло наукових інтересів сучасних дослідників, однак проблемі розробки методики формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку науковці не приділяли належної уваги.

Мета статті – представити й обґрунтувати основні методи, які включені в методику формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Подати алгоритм вивчення тем за авторською методикою.

Ефективність методики формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку залежить від умов її впровадження в навчально-виховний процес. Серед них виділяємо: врахування вікових і психологічних особливостей дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку; взаємозв'язок організованої навчальної і самостійної

діяльності вихованців; використання прикладів здорового способу життя дорослих і дітей тощо.

Особливість навчання дошкільників полягає в тому, що оволодіння ними здоров'язбережувальною компетентністю потребує використання в освітньому процесі різноманітних методів навчання і створення умов для багаторазового вправлення. Тому необхідна організація практичної, ігрової, індивідуальної та колективної діяльності дітей, що базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії педагогів і вихованців, дітей між собою. Такий підхід отримав назву «освіта на основі здобуття життєвих навичок» (за Т. Бойченко) [1, с. 40–43].

Робота за методикою формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку відбувається як у процесі організованої навчальної діяльності здоров'язбережувального спрямування, так і під час самостійної діяльності дітей, оскільки проблема збереження здоров'я має глобальний, міждисциплінарний характер. Для опрацювання пропонується *двадцять шість тем*. Одна тема вивчається протягом тижня. Загальний алгоритм опрацювання кожної теми уніфікований. Він поданий на рис. 1. У кожній темі окреслена мета, виокремлені етапи організації навчальної діяльності: мотиваційний, теоретичний і практичний, а також представлені методи, які доцільно використовувати у ході розкриття теми на кожному етапі.

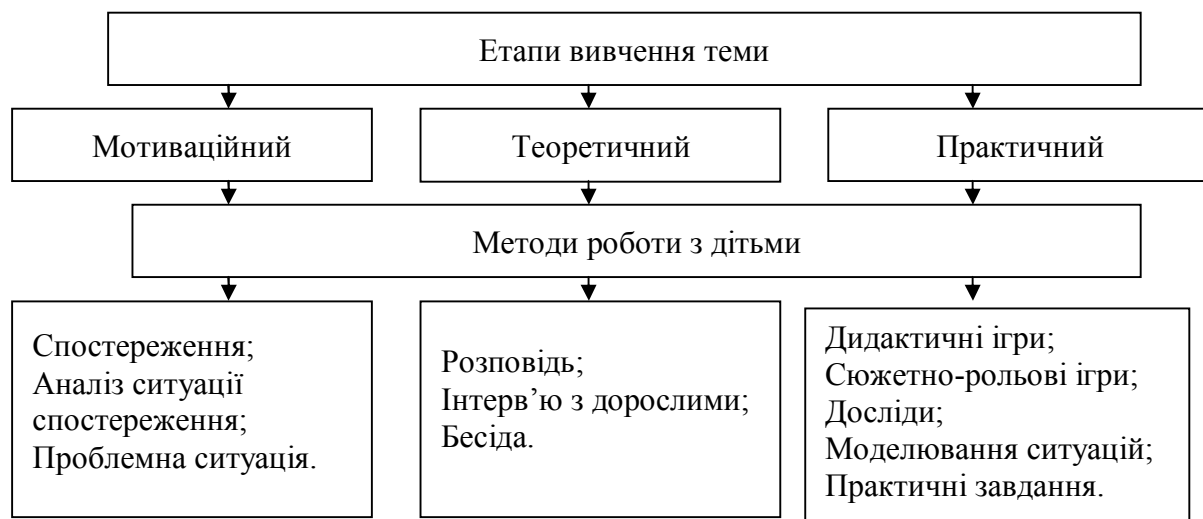

Рис. 1. Алгоритм вивчення теми

Розвиток інтересів, мотивів, потреб активного здорового життя на *мотиваційному* етапі сприяє цілеспрямованому оволодінню дітьми системою знань, умінь і навичок збереження здоров'я на *теоретичному* етапі і поступово забезпечує перехід до формування позитивного, свідомого ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих, здоров'язбережувальної поведінки і діяльності на *практичному* етапі.

Результат освітньої діяльності багато в чому залежить від вдало дібраних методів навчання дітей, що є способами роботи вихователя, завдяки яким дошкільники засвоюють знання, уміння, навички, розвивають свої пізнавальні здібності. Методи навчання спрямовані на забезпечення взаємозв'язку пізнавальної та практичної діяльності дітей. У нашій методиці забезпечено комплексне застосування різноманітних методів.

Обґрунтуємо доцільність використання обраних методів роботи з дітьми на кожному етапі вивчення теми.

Мотиваційний етап передбачає формування в дітей інтересу до теми, що вивчається, прагнення отримати інформацію про різні аспекти збереження здоров'я, усвідомлення необхідності використання здобутих знань у повсякденній діяльності. Починати вивчення будь-якої теми за нашою методикою пропонується зі спостереження. *Спостереження* забезпечує безпосереднє, цілеспрямоване, планомірне сприйняття дітьми процесів, явищ, об'єктів, запропонованих вихователем, не впливаючи при цьому на розвиток подій. Наприклад, вивчаючи тему «Уміння слухати співрозмовника», діти отримують завдання поспостерігати за однолітками і дорослими під час їхнього спілкування, звернути увагу на вираз обличчя людини, що слухає співрозмовника. Під час спостереження активно взаємодіють сприймання, мислення і мовлення. С. Рубінштейн розглядав спостереження як результат осмисленого сприйняття, у процесі якого відбувається розвиток розумової діяльності [2]. Усвідомивши чітко сформульовану мету спостереження, діти «занурюються» в ситуацію і отримують певний матеріал для роздумів. Це дозволяє підвести їх до наступного кроку – *аналізу ситуації*.

Аналіз ситуації. Враховуючи той факт, що дітям ще важко самостійно робити аналіз, методикою передбачено ключові запитання, які уможливають виконання завдання. Наприклад, дітям пропонується визначити: куди дивляться співрозмовники (в очі, в бік, на рот, на вуха, на одяг, на підлогу); чи роблять рухи головою (які і що це означає?); як тримають голову (рівно, трохи схиливши на бік, опустивши вниз тощо); які в них губи (міцно стиснуті, розтягнуті у посмішці, куточки губ опущені вниз). Вихованці мають проаналізувати результати спостережень, власні відчуття, спогади, пов'язані з темою, що вивчається. Аналізуючи запропоновані ситуації, дошкільники виокремлюють у процесах, предметах і явищах основні, суттєві ознаки, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, залежності.

Дослідженнями В. Кузьменко доведено, що пригадування подій недалекого минулого, їх аналіз та прогнозування майбутнього виводить дитину за межі безпосередньої ситуації та визначає точки опори, які дають можливість оцінити окремі дії та вчинки, усвідомити їхню значущість і корисність не лише для даного моменту, а й для подальшого життя в цілому. Таке усвідомлення – неодмінна умова подальшого планування дій,

відповідної корекції стилю діяльності, вироблення на цій основі суспільно прийнятого стилю поведінки [3, с. 7]. На цьому етапі діти починають усвідомлювати потребу в додатковій інформації щодо нової теми, у них виникає зацікавленість у темі, мотив до її вивчення. Дорослий спрямовує міркування дітей у необхідному напрямі і підводить їх до *формулювання проблеми*.

Постановка проблеми. Давньогрецьке слово *problema* в перекладі звучить як «задача», «перепона», «складність», які треба вирішити, здолати. Здатність бачити, виявляти, формулювати проблему необхідна абсолютно кожній дитині для її нормального розвитку. При формулюванні проблеми акцент робиться на тому, що є на даний момент незрозумілим для дітей. Наприклад, «які ознаки допомагають зрозуміти, що людина уважно слухає співрозмовника і радіє спілкуванню». Визначена проблема стане основою для подальшої роботи з дітьми над обраною темою під час теоретичного етапу.

Теоретичний етап спрямований на забезпечення дітей знаннями про здоров'я та чинники здоров'язбереження, життєві навички, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю, формування основ здорового способу життя. Осмислення матеріалу забезпечують *розповідь, інтерв'ю з дорослими, бесіда*. Вони відкривають для дітей можливість виходити у процесі пізнання за межі безпосереднього сприймання.

Розповіді вихователя використовують для повідомлення дітям нових знань, відомостей про здоров'я, певну здоров'язбережувальну навичку. Під час розповіді педагог розкриває в логічній послідовності причинно-наслідкові зв'язки, залежності між певними діями і станом здоров'я людини; сутність способів дій, які потрібно запам'ятати. Діти отримують нову інформацію, поступово усвідомлюючи її, засвоюють поданий матеріал.

У нашій методиці використовується науково-популярна розповідь, яка ґрунтується на аналізі фактичного матеріалу, спирається на достатню кількість яскравих і переконливих прикладів, що доводять правильність теоретичних положень, сприяють кращому сприйманню нового матеріалу. У темі «Уміння слухати співрозмовника», яку ми взяли за приклад, пропонується розповідь «Уважні вухка» (молодша група), «Як правильно слухати?» (середня група), «Для чого потрібно уміння слухати?» (старша група).

Інтерв'ю з дорослими. У процесі отримання інформації про здоров'я, формування навичок здорового способу життя та реалізації його принципів у повсякденному житті дитина не може бути пасивним об'єктом. Вона має активно здобувати знання про здоров'я, усвідомлювати, інтериоризувати їх – бути суб'єктом здоров'яспрямованої освіти. Стимулювання дошкільників до проведення інтерв'ю сприяє формуванню

у них уміння самостійно ставити запитання дорослому з метою збору та уточнення інформації. На допомогу вихователю у методиці пропонується перелік орієнтовних запитань, які доцільно поставити іншій людині відповідно до кожної теми.

Бесіда. Вагоме освітнє і виховне значення бесіди визначається тим, що вона сприяє розкриттю мислення дитини, забезпечує можливість реалізації індивідуального підходу до вихованця, дозволяє педагогу залучити до активної участі в роботі слабих і пасивних дітей. Саме за допомогою бесіди, спираючись на знання та практичний досвід дітей, вихователь активізує діяльність дітей, ставлячи їм запитання для міркування, розв'язання проблемної ситуації, підводить їх до розуміння нового або уточнення, поглиблення, розширення відомого. Під час бесіди відбувається активізація наявних знань дошкільників з проблеми, що вивчається; узагальнення і систематизація знань; усвідомлення дітьми закономірностей зв'язку причин і наслідків подій; закріплення отриманої під час розповіді вихователя та проведення інтерв'ю з дорослими інформації. При вивченні теми «Уміння слухати співрозмовника» у методиці пропонується бесіда «Ми слухати вчимося» (молодша група), «З ким приємно говорити?» (середня група), «Чемний співрозмовник» (старша група) з переліком питань для обговорення з дітьми.

Практичний етап уможливорює закріплення дітьми знань і подальше вдосконалення умінь і навичок здоров'язбереження, розвиток здатності самостійно моделювати свою поведінку та діяльність, приймати рішення щодо виходу із різноманітних життєвих ситуацій, що впливають на здоров'я, отримання досвіду дотримання здорового способу життя. На практичному етапі через *дидактичні та сюжетно-рольові ігри, дослідження і моделювання ситуацій, практичні завдання і вправи* відбувається первинна спроба втілити в життя те, чому навчилася дитина.

Дидактичні ігри сприяють розвитку довільної уваги, пізнавальних здібностей, кмітливості, уяви; активізують інтерес, розумову діяльність, творчу думку і волю дітей, здатність до аналізу ситуації, постановки і вирішення задач; закріплюють знання, уміння і навички. Закріплення знань, умінь, навичок з теми «Уміння слухати співрозмовника» за нашою методикою забезпечує використання дидактичних ігор «Уважні оченята» (молодша група), «Хто уміє слухати?» (середня група), «Про що поговорили?» (старша група) тощо.

Сюжетно-рольові ігри ґрунтуються на моделюванні змісту здоров'язбережувальної діяльності, відповідних ролей, системи відносин. Вони інсценують умови уявної ситуації, в якій учасники виконують певні ролі. У процесі гри поєднуються знання і уміння, в яких відбиваються інтереси дітей, реалізуються їх прагнення. У сюжетно-рольовій грі закріплюються життєві навички, які сприяють усім складовим здоров'я. Вплив гри на формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей

дошкільного віку проявляється в тому, що завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню дитина знайомиться з нормами і моделями поведінки і взаємостосунків дітей і дорослих, які стають зразками для її власної поведінки. У грі дитина набуває навички, необхідні для дотримання здорового способу життя.

Досліди. При проведенні дослідів забезпечується єдність знань, вмінь і навичок дошкільників, виховується самостійність і допитливість. Використання дослідів сприяє розвитку пізнавальної активності дошкільників, формуванню вміння знаходити фактичний матеріал для підтвердження власних гіпотез щодо здоров'язбережувального підґрунтя певних моделей способу життя. Задовольняючи свою допитливість у процесі активної дослідницької діяльності, дитина, з одного боку, розширює своє уявлення про чинники збереження здоров'я, з іншого – починає оволодівати основними культурними формами пізнання – засобами диференціації та узагальнення досвіду, а саме: причинно-наслідковими і часовими відношеннями, що дозволяють пов'язувати окремі уявлення щодо здоров'язбережувальної поведінки в цілісну модель здорового способу життя.

В. Сухомлинський, наполягаючи на творчій, дослідницькій побудові навчально-виховного процесу, відзначав важливість дослідницького елемента в навчанні. Саме дослідження дає поштовх до творчого осмислення ситуації, до пошуку неординарної відповіді, а значить, – це шлях до нових відкриттів, до радості від пізнання. «Чому на сторінках, присвячених здоров'ю, мова йде про дитячу творчість? Тому, що це дитяча радість, а без радості неможлива гармонія здорового тіла і здорового духу», міркував видатний педагог [4, с. 11].

Проведення дослідницької роботи у процесі формування в дошкільників здоров'язбережувальної компетентності, на нашу думку, сприятиме розумінню дітьми взаємозв'язку способу життя і здоров'я людини. Підтвердженням сказаного є проведення дослідів «Дослідження приємного спілкування» (молодша група), «Яке спілкування приносить радість» (середня група), «Вплив спілкування на здоров'я людини» (старша група), під час якого діти мають застосувати різні моделі поведінки при спілкуванні з оточуючими; визначити, як змінюється настрій співрозмовника від моделі спілкування.

Моделювання ситуацій використовується з метою набуття дітьми досвіду здоров'язбережувальної поведінки. Застосування цього методу сприяє розвитку вміння передбачати наслідки дій, емоційних реакцій; розкривати взаємозв'язок між станом здоров'я і способом життя, поведінкою людини та її стосунками з іншими людьми, настроєм та вчинками. Пошук вирішення запропонованих ситуацій допомагає дітям висловити своє ставлення до подій, запропонувати власну модель поведінки. Так, програючи ситуацію «Вітаємо з Днем народження» (молодша група), «Розмова по телефону» (середня група), «Неочікуваний гість»

(старша група) під час вивчення теми «Уміння слухати співрозмовника» діти мають визначитися, як доцільно побудувати спілкування відповідно до ситуації, щоб підтримати гарні стосунки з людиною.

Практичні завдання і вправи забезпечують багаторазове повторення оздоровчих дій з метою формування та вдосконалення навичок здоров'язбережувальної поведінки. Формування вмій здоров'язбережувального спрямування у процесі вправлення відбувається на основі поступового ускладнення умов виконання вправ. При вивченні теми «Уміння слухати співрозмовника» дитині пропонуються різноманітні завдання: уважно вислухати співрозмовника і переповісти почуте; розказати, чим цікавиться друг (подруга); слухаючи співрозмовника, дивитися йому в очі; спілкуючись з людьми, посміхатися, коли це доречно; намалювати ілюстрацію до розповіді подруги тощо. У подальшому дітей спрямовують на те, щоб отримані навички використовувати під час спілкування з іншими людьми. По завершенні виконання завдань, коли інформація узагальнена, доцільно дати дітям можливість виступити з повідомленням з проблеми дослідження на основі зібраного матеріалу. У посібнику пропонуються орієнтовні теми, які можуть підготувати діти.

Аналіз методів, включених у методику формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку, показав доцільність їх використання і розкрив позитивний вплив на процес підвищення в дітей інтересу до отримання знань про здоров'я, розвитку мотивації на здоровий спосіб життя, формування знань, умінь і навичок збереження здоров'я, практичного застосування життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю. Перспективою подальшого наукового пошуку з даної проблеми буде дослідження результативності формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку за зазначеною методикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко Т. Навчити головного. Формування здоров'яформувальної та здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді / Т. Бойченко // Профтехосвіта. – 2009. – № 1. – С. 40–43.
2. Как знакомить дошкольников с природой : пособ. для воспитателей дет. сада / Л. А. Каменева, А. К. Матвеева и др. ; сост. Л. А. Каменева ; под. ред. П. Г. Саморуковой. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.
3. Кузьменко В. Виховна психологічна ситуація – засіб розвитку індивідуальності / В. Кузьменко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 9. – С. 7–10.
4. Сухомлинський В. А. Избранные произведения : в 5 т. – Т. 3. Серце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / редкол. : Дзевеин А. Г. (пред.) и др. – К. : Рад. шк., 1980. – 719 с.